

Яків Чепіга: внесок у становлення національної системи освіти й виховання

Цьогоріч виповнюється 145 років від дня народження Якова Феофановича Чепіги (Зеленкевича) – українсько-го педагога, психолога, методиста, громадського діяча, якого свого часу знали не лише в Україні, а й закордоном. Яків Чепіга самовіддано працював на освітянській ниві, але це не вберегло його від репресій сталінської тоталітарної системи. Він залишив значну педагогічну спадщину – понад 150 праць. Нині його ім'я і педагогічні ідеї зусиллями сучасних вчених повертаються в освіту.

Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) народився 12 травня 1875 р. у с. Мар'янці на Херсонщині (нині Миколаївська обл.) у родині паламаря. Прізвище Зеленкевич Яків мав по батькові, Чепіга – по матері. Походили ж Чепіги з давнього запорозького роду. Батько помер, коли хлопчикowi виповнилося 12 років. Навчався в Новобузькій учительській семінарії (1892–1895), після успішного закінчення якої вчителював у школах Донбасу (1895–1917). У 1900–1901 рр. завідував вечірніми курсами для дорослих у Луганську, у 1908–1911 рр. – Народним університетом Вознесенської копальні на Донбасі.

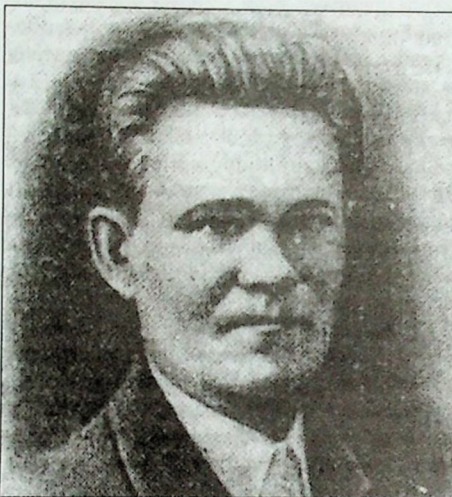
Педагогічна освіта, практичний досвід стали підґрунтям для подальшої науково-педагогічної діяльності Я.Ф. Чепіги. Яків Феофанович разом з іншими українськими педагогами порушував найактуальніші питання розвитку української освіти, створення національної школи в умовах антиукраїнської політики російського уряду. Про це йдеться в низці його статей («Національність і національна школа», 1910; «Грунтовні принципи нормальної школи», 1911 й ін.). Важливим напрямом досліджень Я.Ф. Чепіги була педологія, дуже популярна на той час. На основі ґрунтовного аналізу праць видатного американського психолога С. Хола, німецького педагога В. Лая, досвіду школи Л. Толстого в Ясній Полянці Яків Феофанович довів необхідність побудови нової системи освіти й виховання, що базується на ретельному вивченні природи дитини. Цим ідеям дослідник присвятив такі праці: «Увага і розумовий розвиток дитини» (1911), «Страх і кара» (1912), «Брехливість у справі виховання» (1912) та ін.

Підсумком багаторічних роздумів ученого щодо створення національної школи став «Проект української школи» (1913), написаний ним у відповідь на звернення редакції журналу «Світло» до педагогічної громадськості. Я.Ф. Чепіга наголошував на необхідності запровадити природну школу, де дитина здобуватиме справжню освіту, а не сурогат, шкідливий для її духовного розвитку та народної культури. Він сформулював вимоги до нової української школи: 1) у створенні її має брати участь усе українське вчительство; 2) школа має бути народною та відповідати інтересам народних мас; 3) важливо, щоб освіта була національною, рідномовною, відповідала душі й розуму народу, його культурному, соціальному та економічному розвитку; 4) школу потрібно будувати на підвалинах, що не порушують прав дитини, вільного й нормального розвитку її індивідуальних фізичних і духовних сил. Проект передбачав двоступеневу початкову освіту з шестирічним терміном навчання, що мало розпочинатися з шести років.

У непересічній особистості Якова Чепіги напрочуд гармонійно поєднувалися педагог, науковець і громадський діяч. У пореволюційні роки він особливо активно займався організаційно-педагогічною роботою: виконував обов'язки завідувача народної освіти реформованого Київського повітового земства (1917), експерта початкових шкіл м. Києва (1918), брав активну участь у діяльності Наркомосу УСРР, зокрема в розробленні положення про трудову школу, програм для неї (1919). Він був прихильником ідеї трудової школи, які розвинув у працях «До трудової школи!» (1918–1919), «Трудова школа» П.П. Блонського» (1918–1919) та ін.

1917–1920 рр. разом з іншими представниками інтелігенції Яків Феофанович брав активну участь у створенні підручників для української школи, продовжуючи справу, розпочату ще до Української революції. Серед них зокрема «Задачник для початкових народних шкіл. Рік перший й другий». Цей підручник – один із перших, написаних українською мовою. На-

вчальні видання Якова Феофановича відрізнялися від старих новим змістовим наповненням задач, побудованих на місцевому матеріалі з використанням української термінології. Друкувало їх, як і багато інших, видавництво «Українська школа», яким керував Я.Ф. Чепіга разом із С.Ф. Русовою, Ю. Сірим і С.Ф. Черкасенком. У цьому ж видавництві під рубрикою «Українська педагогічна бібліотека» вийшов методичний посібник для вчителів Якова Феофановича «Письмо в школі» (1918), де автор виклав методику навчання письма.

1920 р. Я.Ф. Чепігу запросили до організаційного комітету у справі створення Київського інституту народної освіти (КІНО), а потім на посаду декана дошкільного факультету й товариша ректора цього інституту. Пізніше він став деканом факультету соціального виховання, проректором, професором. Викладав такі курси: «Трудові процеси», «Організація установ соціального», «Методика початкового навчання», «Система соціального». Працював разом із В.М. Догую, О.К. Дорошкевич, Г.М. Іваницю, Б.С. Манжосом, К.Ф. Лебединцевим, В.І. Помагайбою та ін. Саме цих педагогів 1938 р. було звинувачено у створенні в КІНО антирадянської націоналістичної організації, яка пропагувала націоналістичні погляди серед викладачів і студентів.

Яків Феофанович є фундатором Педологічного інституту в Києві. Упродовж 1922–1925 рр. він очолював секцію практичної педагогіки науково-дослідної кафедри педології (Інститут педології в м. Києві). У 1925 р. керував секцією методики й дидактики Харківської науково-дослідної кафедри педагогіки. Протягом 1926–1934 рр. обіймав посаду наукового співробітника сектору навчання дорослих Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІПу).

У цей час Яків Феофанович постав активним організатором української освіти, зрілим дослідником із власною педагогічною концепцією, знаним ученим-педагогом. Побачили світ його теоретичні праці «Азбука трудового виховання й освіти» (1922), «Практична трудова педагогіка» (1924). У 20-ті роки набувають розвитку ідеї комплексного навчання в школах України, представлені концепціями науковців Г.М. Іваниці, О.Ф. Музиченка, І.П. Соколянского. Яків Феофанович загалом негативно ставився до комплексної системи як основи освітнього процесу й віддавав перевагу класно-урочній системі. Свої міркування щодо цього він виклав у статтях: «Що то є комплекс» (1925), «Будова комплексу» (1925), «Від розмов до діла (з приводу дискусії про методи навчання» (1926) та ін.

У ці ж роки й надалі Я.Ф. Чепіга створював нові підручники для початкової школи, які мали кілька перевидань: читанку для першого року навчання «Веселка» (1921), «Весел-

ку» (друга та третя читанки після букваря, 1924); переробляв задачники для початкового навчання в другому й третьому класах (1924–1925). Побачив також світ підручник для дорослих шкіл грамоти, написаний ним у співавторстві з Г. Іваницю та Б. Якубовським, «Шляхом життя: Читанка для 6–7 груп трудової школи, робфаків, шкіл для дорослих т. ін.» (1923). Разом із Л. Єгоровою та В. Павловським учений підготував «Рухому хрестоматию української сучасної літератури» (1928).

Учений написав цілу низку методичних посібників для вчителів початкових класів, які складалися з методичних порад і розробок різноманітних дидактичних проблем: «Методика усної лічби та вправи у перших групах семирічки» (1930), «Методика навчання в трудовій школі першого концентру» (1930), «Читання й робота над книжкою в першому концентрі політехнічної школи» (1932), «Методика роботи з підручником математики» (1933), «Методичні поради до роботи з читанкою першого класу» (1934). На часі були й підручники, методичні посібники для навчання дорослих: «Буквар для шкіл грамоти» (1933), «Методичні поради до букваря для шкіл грамоти» (1934) та ін. Підручники та посібники Я.Ф. Чепіги відіграли значну роль у розвитку української освіти в першій третині ХХ ст., стали підґрунтям подальшого підручничотворення для національної школи.

1933 р. Якова Чепігу було звільнено з УНДІПу з причини «скорочення тематики». 1937 р. педагога було заарештовано, а 20 листопада цього ж року Особливою трійкою Управління НКВС Харківської обл. за начебто участь в антирадянській націоналістичній організації та проведення терористичних актів проти керівництва партії та радянського уряду засуджено до 10 років заслання. 16 лютого 1940 р., зважаючи на протест заступника прокурора Управління НКВС по Харківській обл., це рішення було скасовано, а термін заслання зменшено до 5 років. Однак Яків Феофанович не дожив до цієї події. Він помер 22 серпня 1938 р. на засланні в Північно-Східному таборі копальні «Стахановець» Сусуманського р-ну Магаданської обл. Російської Федерації. 15 квітня 1958 р. Якова Чепігу було реабілітовано.

Як бачимо, доля педагога виявилася трагічною. Людина, яка самовіддано працювала на освітянській ниві, стала жертвою сталінської тоталітарної системи. Я.Ф. Чепіга був одним із перших у когорті однодумців, які зробили вагомий внесок у розвиток національної педагогічної думки, становлення національної системи освіти й виховання.

Нині науковці вивчають біографію, творчість Я.Ф. Чепіги. Його праці введено до наукового обігу. Ідеї педагога набувають актуальності та значущості в умовах розбудови Нової української школи.

Насамкінець зазначимо, що з оригінальними працями педагога можна ознайомитися в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського НАПН України. Для вивчення його ідей можуть прислужитися: навчальний посібник «Вибрані педагогічні твори Я.Ф. Чепіги» (Л.Д. Березівська, 2006); біобібліографічний покажчик «Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) – видатний педагог, психолог, громадський діяч» (2013), електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Чепіга (Зеленкевич) Яків Феофанович (12.25.05.1875–22.08.1938)», розміщені на сайті dnpb.gov.ua.

Лариса БЕРЕЗІВСЬКА,
директор ДНПБ України
імені В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

НПУ імені М.П. Драгоманова
запрошує

Культурологія:
критика.
аналітика.
поетика.

Вивчаючи культурологію, ти
набуваєш можливостей - бути
незалежним від суспільних
стереотипів, бути здатним
займатися осмисленням світу;
бути в центрі подій політики і
мистецтва.

Бути собою.

БАКАЛАВРАТ

Сфери реалізації культуролога:

- наукова праця в галузі social & cultural studies на міжнародному рівні;
- культуртрегерство та арт-кураторство; менеджмент культури;
- культурна анімістика та арт-журналістика;
- соціальна критика і блогерство; психоаналіз культури;
- кінолекторії та арт-терапія;
- театральні-виставкова справа;
- галерейний бізнес;
- літературна творчість;
- транснаціональні контакти і культурна дипломатія;
- гуманітарна політика;
- студії пам'яті;
- управління культурою та горизонтальні солідарності;
- сцена і медіа.

В НПУ ім. М.П. Драгоманова на кафедрі культурології та філософської антропології діють два напрями з культурології: теорія культури та менеджмент культури. Окремим відділенням є МАГІСТРАТУРА, де можна ознайомитися з новітніми тенденціями розвитку глобального світу на базі фундаментальних теорій: мови, інформаційної війни, психоаналізу ідеології, реклами, брендингу та маніпуляцій.

За детальнішою інформацією
звертайтеся за телефонами:
067 601 40 16; 097 195 87 55

Передплатіть
«Освіту
і суспільство»!

Друзі! Наше видання
можна передплатити
на сайті ДП «Преса»

www.presa.ua
до 16 числа
кожного місяця.